

Prvi postajni načelnik je bil *Fran Hočevar*. Mož je bil silno strog nasproti svojim podložnikom. Včasih je upil nad njimi, da se je njegov glas razlegal na cel kilometer v okolici. — Čudno vero je imel. Doma ga nisi videl v cerkvi, pač pa je kmalo z blejskimi liberalci začel romati v Ricmanje. Tudi na Bledu je skliceval shode, na katerih je proslavljal ricmanjske odpadnike, zato je dobil priimek — »ricmanjski kapelan« ...²²

7. oktobra na Rožnivenško nedeljo se je odpeljal *romarski vlak na Sv. Goro pri Gorici*. Vseh romarjev iz blejskega kota je bilo nad 400, med njimi 68 Belanov ...²⁴

OPOMBE

1. J. Šumrada: Angleška popotnika v slovenskem alpskem svetu leta 1828, I. del, Planinski vestnik, št. 7., 1984, str. 294—295. — 2. Kroniko župnije Bohinjska Bela hrani tamkajšnji župnijski urad. Župnik Matija Mrak je služboval na Bohinjski Beli od 18. 9. 1897 do 22. 11. 1911. Kronika začeta 12. 7. 1899; str. 25. — 3. str. 34. — 4. str. 47. — 5. str. 52. — 6. str. 54. — 7. str. 55. — 8. str. 57. — 9. str. 58. — 10. str. 59. — 11. str. 83. — 12. str. 84. — 13. str. 111. — 14. str. 112. — 15. str. 113. — 16. str. 114. — 17. str. 115. — 18. str. 116. — 19. str. 117. — 20. str. 118. — 21. str. 119. — 22. str. 120. — 23. str. 121. — 24. str. 122.

DOGODKI V OBČINI KANAL
OD 28. JUNIJA 1914 DO 7. AVGUSTA 1915

DRAGO SEDMAK

Od konca maja 1915. leta, ko je Italija stopila v vojno, pa do konca oktobra 1917. leta je ozemlje ob reki Soči med Bovcem in morjem postalo prizorišče vojaškega spopada italijanskih in avstro-ogrskih enot. Na tem kakih 90 kilometrov dolgem ozemlju je potekala ena izmed front 1. svetovne vojne — imenovana Soška fronta, ki je bila edina na slovenskem ozemlju.

Spopad enot, ki so pripadale dvema nasprotujočima si vojnima zvezama (Antanta — Centralne sile), je prinesel velike spremembe v načinu življenja civilnega prebivalstva na tem ozemlju, ki do tedaj ni neposredno doživljalo vojne vihre, čeprav je že skoraj leto bila po ostalih evropskih in neevropskih bojiščih.

Posebnost te fronte, ko so branilci vztrajali na določenem ozemlju, je pomenila za civilno prebivalstvo pravo katastrofo. Zaradi take taktike so to ozemlje izpraznili in civilno prebivalstvo odpeljali v begunstvo; dotlej živahni kraji in vasi so bili prepuščeni uničujočemu topniškemu ognju. Usode posameznikov in vasi, trgov, mest na tem področju v tem času so še popolnoma neraziskane in verjetno podrobno tudi nikoli ne bodo. Da pa bi le nekoliko popravili krivico do teh primorskih trpinov, poizkusimo utrgati človeški pozabi drobne podatke, ki so tudi naša zgodovina.

Eden od teh drobcev so tudi zabeležke pomembnih dogodkov v občini Kanal, ki jih je pisal občinski tajnik Anton Bajt od 9. junija 1902, ko so bile občinske volitve v Kanalu, do 7. avgusta 1915, ko se pisanje zaradi vojnih dogodkov prekine.

Zlasti zanimive so vesti, pisane med 28. junijem 1914, t.j. v dobi od atentata v Sarajevu, do 7. avgusta 1915. Gre za čas, ko je civilno prebivalstvo v občini Kanal doživelo mobilizacijo, začetne tegobe vojnega stanja ter neposredne frontne boje.

Kronika je pisana v zvezku, ovitem v trdne platnice velikosti 22,5 x 33,5 cm in obsega 89 neoštevilčenih strani. Sedaj je last Kristjana Bavdaža iz Pristave, Kostanjeviška 17, v Novi Gorici, kateremu se zahvaljujemo, da nam je dovolil objavo. Poleg že omenjenih 89 neoštevilčenih strani, je na koncu zvezka še dodatnih 12 strani, na katerih so zabeleženi rezultati volitev občinskega starešinstva občine Kanal v letih 1870, 1873, 1876, 1879, 1882, 1885, 1888, 1892, 1895, 1898, 1902 in 1906.

Vsekakor pa so beležke zanimive tudi zato, ker je večina arhiva občine Kanal med 1. vojno zgorela, oziroma bila uničena.

1914

Njegova Visokost Prestolonaslednik Dne 28. junija 1914 Nj.c. in kr. Visokost Franc Ferdinand prestolonaslednik in Njegova Soproga v Sarajevem zavrtno zločinsko umorjena.

Sv. Maša zadušnica Sv. Maša zadušnica se je brala dne 4. julija 1914.

Vojaške potrebščine Dne 24. julija zagotovitev vojaških potrebščin za vojaško domobranstvo.

*Mobilizacija*¹ Dne 26. julija 1914 razglašena delna mobilizacija. Železnica se je takoj zastražila z vjaki lovskega bataljona št. 7.²

Mobilizacija Dne 28. julija 1914 I. mobilizacijski dan.

Promet železnice ustavljen Redni promet po železnici zaustavljen. Vozijo samo vojaški vlaki.

Odhod bataljona št. 7 Dne 30. julija 1914 odhod c. in kr. lovskega bataljona št. 7 iz tukajšnje garnizije na bojišče.

Mobilizacija Dne 2. avgusta 1914 razglas splošne mobilizacije.

Železnica zastražena Dne 30. julija 1914 se je železnica zastražila z črnovojniško stražo močno 263 mož in 6 častnikov in sicer: Poveljnik: Stanislav Bevk, c.kr. rezervni nadporočnik Dr. profesor c.kr. Realke v Idriji. Košnik, c.kr. rezervni nadporočnik (profesor c.kr. Realke v Gorici).³ Baron Rudolf Teuffenbach, c.kr. poročnik (c.kr. politični komisar v pokoju in posestnik v Vipolžah). Eduard Buran, c.kr. rezervni poročnik. Johan Mazen in Josip Stajec, c.kr. rezervni poročnik.

Soška dolina od Avče do Plav

Orožništva pomnožitev Dne 30. julija 1914 se je pridelilo orožniški postaji v Kanalu črnovojnikov v pomoč 60 mož. Poveljnika sta stražmojstra Jaroslav Kocvara in Jozef Fon.

Mobilizacija Dne 4. avgusta 1914 je I. mobilizacijski dan.⁴

Vožnja po železnici Dne [...] avgusta 1914 je začel zopet promet po železnici in sicer omejen.⁵

Vojna Dne 26, 27, 28, 29, 30, 31 avgusta in 1. septembra 1914 bila se je milijonska grozna bitka na Rusko Poljskem in v Galiciji pri Lvovu. Na Rusko Poljskem je zmagala naša Danklova in Anfenbergova Armada. Pri Lvovu se je naša Armada umaknila Ruski premoči.⁶

Posadka črnovojnikov Dne 1. septembra 1914 je iz Ljubljane sem prišlo in se tukaj nastanilo 500 črnovojnikov z 20-timi dvoprežnimi vozovi.

Poveljujoči častniki:

Štab

Gospod major	Mattig
" " poročnik	Kalek
" " " "	Maisel
" " " "	Petraschka
" " " " Dr.	Sernec

III. stotnija

Gospod nadporočnik	Jochmann
" " poročnik	Schinköur
" " " "	Paäl
" " " "	Steinbach
" " " "	Rudež
" " fährnich	Mauzin

IV. stotnija

Gospod stotnik	Rus
" " poročnik	Bauer
" " " "	Spuller
" " " "	Kuhar
" " " "	Kolman

Bitka pri Grodecku Dne 8. septembra 1914 silna bitka pri Grodecku v Galiciji.

Prenočišča vojakov Dne 18. septembra 1914 prenočevala v Morskem ena stotnija črnovojniškega polka št. 29.

Preseljevanje vojakov Dne 22. septembra 1914 stotnija črnovojniškega bataljona št. 29. odšla v Tolmin.

Civilna straža Dne 28. septembra 1914 začela službo civilna straža v Idriji.⁷

Vojaški nabor Dne 4. oktobra 1914 vojaški nabor leta 1892, 1893, 1894 rojenih — v Trstu.

Bitka za Przemysl Dne 8. oktobra 1914 krvavo odbit napad Rusov na trdnjavo Przemysl.

Preseljevanje vojakov Dne 9. oktobra 1914 odšla III. stotnija črnovojniškega bataljona št. 29 iz Kanala v Tolmin. Dne 12. oktobra 1914 šla skozi Kanal iz Gorice v Tolmin II. stotnija črnovojniškega bataljona št. 30. Eden zug ostal v Kanalu. Dne 15. oktobra 1914 iz Moravje semkaj došla II. stotnija črnovojniškega bataljo št. 42. in se nastanila v Gradu.⁸ Dne 15. oktobra 1914 šel skozi Kanal en oddelek vojaških biciklistov. Dne 16. oktobra 1914 II. stotnija črnovojniškega bataljona št. 30 šla iz Tolmina v Gorico. Prenočili so tu.

Preseljevanje vojakov Dne 16. oktobra 1914 šla iz Gradca skozi Kanal v Gorico dva oddelka vojaških biciklistov.

Odhod v vojaško službo Dne 26. oktobra 1914 odšli v vojaško službo dne 4. 10. 1914 potrjeni.

I. in II. obkolitev Przemysla Dne ... oktobra 1914 je bil I. obkoljen Przemysl kateri je bil ... dni kasneje zopet sovražnika očiščen z obširno okolico. Tem uspehom naše armade so radi velike premoči Rusov sledili zopetni porazi, tako da je bil dne 4. novembra Przemysl zopet obkoljen.

Kapitulacija Przemysla Junaški branitelji te trdnjave so morali radi lakote dne 19. marca 1915 kapitulirati in izročiti trdnjavo sovražniku.⁹

Przemysl zopet avstrijski Dne 3. junija 1915 je naša junaška armada zopet iztrgala sovražniku iz rok znamenito trdnjavo Przemysl.¹⁰

Silni boji Silni boji v celi Galiciji, Bukovini in Karpatih, ki so trajali celo jesen in celo zimo neprenehoma.¹¹

Beligrad zasedli Dne 2. decembra 1914 zasedla naša armada Beligrad.

Črnovojniški nabor Dne 3. decembra 1914 vojaški nabor črnovojnikov v Gorici.

Umaknitev iz Srbije Naša armada se je umaknila iz zasedenega zemljišča v Srbiji. Umikanje je trajalo 8 dni.¹²

1915

Odhod v črnovojniško službo Dne 16. januarja 1915 odšli v črnovojniško službo dne 3/12. 1914 potrjeni črnovojniki, rojeni v letih 1887—1890. Dne 1. februarja 1915 odšli v črnovojniško službo dne 3/12. 1914 potrjeni črnovojniki, rojeni v letih 1884, 1885 in 1886. Dne 15. februarja 1915 odšli v črnovojniško službo dne 3/12. 1914 potrjeni črnovojniki, rojeni v letih 1878—1883.

Vojna v Krpatih Silni boji v Krpatih.

Dohod vojaštva Dne 5. maja 1915 došlo semkaj 260 mož topništva.

Odhod vojaštva Dne 6. maja 1915 odšla iz Kanala stotnija črnovojnikov bataljona št. 42.

Dohod vojaštva Dne 6. maja 1915 došla semkaj stotnija črnovojniškega bataljona št. 30.

Stotnija delavcev — Kanal Dne 6. maja 1915 došla iz Vrha v Kanal-Bodrež-Loga stotnija delavcev, ki so bili na Vrhu.¹⁵

Dohod vojaštva Dne 7. maja 1915 došla v bližino Kanala stotnija 7. lovskega bataljona.

Vojna Silni, uspešni boji v Galiciji in Bukovini.

Dohod vojaštva Došlo dne 15. maja 1915 semkaj 1350 vojakov in 101 konj.

Odhod vojaštva Druga stotnija črnovojniškega bataljona št. 30 in stotnija 7. lovskega bataljona odšla iz tukajšnje občine.

Dohod vojaštva Dne 16. maja 1915 došla semkaj

Kanal-Predmost, Vojašnica Bau-
daž pred 1. svetovno vojno

Vojaški nabor letnikov 1891—1895 Dne 19. februarja 1915 vojaški nabor črnovojnikov, rojenih v letih 1891—1895 kakor tudi naknadni nabor letnikov 1892—1894; 1878—1890.

Odhod v vojaško službo Dne 15. marca 1915 odšli v službo črnovojniki, potrjeni letos 19/2. 1915.

Vojaški nabor letnika 1896 Dne 16. marca 1915 nabor črnovojnikov rojenih leta 1896.

Vojaški nabor letnikov 1873—1877 Dne 16. aprila 1915 vojaški nabor črnovojnikov, rojenih leta 1873—1877.

Odhod v vojaško službo Dne 13. aprila 1915 odšli v službo črnovojniki, potrjeni 16. 3. 1915. Dne 10. maja 1915 odšli v vojaško službo črnovojniki, potrjeni dne 16/4. Isti so morali oditi namesto 15. maja radi vojne nevarnosti z Italijo.¹³

Stotnija delavcev Vrh Dne 27. aprila 1915 odšla na Vrh¹⁴ ena stotnija delavcev in v Morsko ena.

Geb. Art. 3/4, ter čez par dni odšla v določeno pozicijo.¹⁶

Vojaški nabor Dne 22. maja 1915 vojaški nabor črnovojnikov, rojenih v letih 1865—1872 in 1897. Potrjeni so takoj nastopili službo, t.j. odrinili na določena jim mesta. Tega nabora so bili oproščeni državni, deželni uradniki in uslužbenci, župani, podžupani in občinski tajniki.

KANAL IN AVSTRIJSKO—ITALIJSKA VOJNA

Napoved vojne Dne 23. majnika ob 6. uri zvečer se je bliskoma raznesla sicer pričakovana ali vendar pretresljiva novica, namreč, da je Italija napovedala vojno Avstriji brez vsakega vzroka. Dne 24. majnika ob 2 urah popolnoči došlo poročilo, da so italijanski vojaki na treh mestih prekoračili državno mejo ob potoku Idrija. Orožniki in orožniška asistenca posta-

je: Dolenje, Zapotok, Kostanjevica in Kambreško se je v toku dneva počasi umaknila na levi breg Soče in sicer Dolenje, Zapotok preko Plave, Kostanjevica preko Kanala, Kambreško in Ročinj v Avče.¹⁷ Ob 8. uri zjutraj začeli odhajati iz Kanala proti Vrhu mnogoštevilni civilni vozniki vozeč vojaško blago. Okoli 10. ure predpoldne so jih na poti pod Vrhom obsuli prvi italijanski šrapneli, kateri so napravili med vozniki velik strah in nevarnost. Naša korna artilerija na Vrhu je precej vzela besedo sovražnemu topu — napadalcu. Dasi je semkaj prišlo zaporedoma več sovražnih topovskih strelcev, je bil ranjen edino mali, leta 1907 rojeni Roman Šuligoj iz Kanala št. 74, kateri se je vračal iz Vrha, kamor je peljal svojo kozo, da mu jo Italijani ne ubijejo. Ranjen je bil v kanalski gmajni v »Skrlju«. Tačasni vojaški poveljnik v Kanalu ... je naredil veliko pogreško, da ni zaukazal voznikom oditi na Vrh takoj, ko je zvedel, da so Italijani prekoračili državno mejo, to je preden se je zdanilo.¹⁸ Da je Train¹⁹ ostal le malo poškodovan se je zahvaliti v prvi vrsti naši uporni artileriji, ki je precej pogodila napadalca in slabemu streljanju sovražnika, da ni pogodil voznike, na katere je imel izvrsten cilj.

Kanal-Predmost pred prvo svetovno vojno

Dne 25. majnika. Bojev ta dan ni bilo. Razstreljena sta bila mosta čez Sočo, v Kanalu in pri Majdi.²⁰ Strahovita poka in resnost položaja sta napravila ginljiv vtis. Razpršeno kamenje razstreljenega mostu v Kanalu, ki je razletelo na širokem visoko v zrak, je napravilo veliko poškodb, posebno na streha hiš. Most je razneslo 100 kgr. dinamita. Zadnji osebni vlak je odpeljal iz Kanala — Sv. Lucijo ta dan ob 5 1/2 zjutraj. Železnica (Jesenica—Gorica—Trst) je bila otvorjena 19. julija 1906, prenehala na progi (Gorica—Sv. Lucija) 25. maja 1915; torej je vozila 8 let, 10 mesecev in 5 dni.²¹

Most v Kanalu se je pričel graditi leta 1815, dokončan je bil 1817.

Koruza, moka Dne 26. majnika. Sreda Občina pričela oddajati turšico (poslano od deželnega odbora à K 48 za 100 kgr. Na osebo 2—5 kgr. na teden turšice, ali 2,1 kg. turšične moke.

Dne 27. majnika. Četrtek Nič posebnega.

Dne 28. majnika. Petek Naše topništvo na Vrhu pričelo je streljati z izvrstnim uspehom. Odgovarjali so sovražniki iz vrhov od Ivana, Stara Gora in Marijinega Celja.²²

Dne 29. majnika. Sobota Sovražnik streljal s topovi naše strelne jarke v Kršanju²³ in Morskem. Ranjen nihče.

Dne 30. majnika. Nedelja Sovražnik zopet streljal v naše strelne jarke v Kršanju. Ranjen nihče.

Dne 31. majnika. Ponedeljek Naši vojaki v strelskih jarkih obstreljevali sovražno patroljo ne desnem bregu Soče. Nastalo veliko pomanjkanje, posebno tobaka in soli. To dvojce so vozili in nosili iz Gorice čez Vrh v Kanal. 1 kg. soli stane 60 v. Cesta Solkan—Plave—Kanal je zaprta.

Dne 1. junija Torek V Gorenji Vasi pobrali italijanski vojaki 12 glav živine, ter jo plačali po nizki, v Italiji običajni ceni. Domači Gor. Vaščani, ki so morali živino odpeljati, se niso več vrnili. Koliko je na tej

govorici resnice, se še ne da kontrolirati.

Dne 2. junija. Sreda Ta dan je potekel mirno. Na desnem bregu Soče občutno pomanjkanje živil, posebno moke in soli. Naši Pionirji delali za »Samcem«²⁴ čoln za prevoz čez Sočo, ter v Gradu sekali smreke za napravo mosta. Oni dve ladji, ki so jih zgradili Pionirji 7. bataljona, ki so se nahajali na vojaškem vežbališču, so vojaki 30. črnovojniškega bataljona prve dni junija razdjali zato, da ne bi morda prišli sovražniku v roke. Na Kambreškem je po poročilih, (ki se sedaj ne dajo kontrolirati) veliko italijanskih vojakov.

Dne 3. junija Četrtek Silni obojestranski artilerijski boji. Na vse zgodaj, ob svitu dneva so se oglasili

italijanski topovi, ter jeli z vso ljutostjo streljati naše strelne jarke na »Pečnom« na levem bregu Soče.²⁵ Prvi so bili nastavljeni tik pod Ravenco, v potoku vrh Kobilnika. Pozneje so pričeli streljati tudi drugi topovi, ki so bili nastavljeni na raznih mestih. Topovsko in puškino streljanje je trajalo z vso ljutostjo celi dan. V Bodrežu in Logi v strelnih jarkih je bilo 5 mrtvih in 15 ranjenih. Pokopani so v Bodrežu pod cesto v zemljišču Ivana Štrukelj trije in v Logi nad cesto v zemljišču Ane Bevčar dva in sicer: v Bodrežu ... v Logi ...²⁶ Pri Sv. Petru in pri Sv. Pavlu²⁷, nasproti vasi Loga so bili tudi sovražni topovi, ki so bruhalo smrtonosne granate na naše strelne jarke. Naši iz Vrha bombardirali z granatami vrt in hišo č.g. Josipa Vidmar, vikarja v pokoju v Gorenji Vasi št. 87, ker se je sumilo, da se tamkaj sovražnik skriva. Omenjena hiša je bila 4 krat zadeta. Ena granata je padla na dvorišče g. Franca Gorjup, Predmostom št. 4²⁸, ter poškodovala nad teraso čez zid moleččo streho (linda).

Dne 4. junija Petek Zjutraj rano so naši iz Vrha zopet pričeli bombardirati z granatami hišo č.g. Josipa Vidmar v G. Vasi št. 87. 4 granate so pogodile naravnost v hišo. Hiša ima več poškodb na facadi in strehi. Na »Pečnom« na levem bregu Soče 1 mrtev ...²⁹ Pokopan je v Gradu, v parku tik vojašnice. Popoldne proti večeru je prifrčala sovražna puškina krogla skozi okno v vojašnico v Gradu, ter vojaku, Dalmatincu, prevrta bluzo.

Dne 5. junija Sobota Topovsko in puškino streljanje nadaljevalo v isti smeri kakor prejšnji dan, slednje pa samo iz sovražne smeri. Sovražna granata razmrcvarila nogo ... Lepuvšček, doma iz Žabelj, občina Kal, vojak orožniške asistencije iz Ročinja.³⁰ Zadet je bil v strelnem jarku med Bodrežom in Logo, zvano »Ajba« pri malnih. Vsled težke rane, je junak še isti dan podlegel smrti. Pokopan je v parku v Gradu, tik vojašnice. Isti je zapustil vdovo in pet otrok. Zemlja bodi mu lahko kot branitelju domovine. Naša artilerija na Vrhu ima na prostem stoječ lesen top, baje 3. komade. Ko se sproži pravi, zakopan top, se tudi v tem lesenem zapali malo množino smodnika. Italijani ta top silno obstreljujejo v veliko zabavo naših vojakov. Dve sovražni granati sta padli v vas Vrh in sicer ena na hišo Valentinčič Antona, št. 10 in ena tik mize tamkajšnjega poveljnika. Ranjen ni nihče. Civilno prebivalstvo je bilo iz Vrha na silo odstranjeno radi varnosti.

Dne 6. junija Nedelja Zjutraj precej mirno. Posebno topovi so na obeh straneh molčali. Popoldne ob 3 1/2 uri pa je sovražnik otvoril srditi topovski ogenj, ki je trajal 1/2 ure. Na Vrhu štirje konji mrtvi, 2 vojaka težko in eden lahko ranjen. Podatki o mrtvih in ranjenih niso točni, ker izhajajo iz privatnih poročil.

Dne 7. junija Ponedeljek Zjutraj mir, le tu pa tam posamezni strelji iz sovražnih pozicij na desnem bregu Soče. Sovražnik se pazljivo skriva po gosto zaraščenem hribu na desnem bregu Soče. Čez dan je sovražnik v daljših presledkih spuščal topovske strele.

Sovražnik je baje zasedel vas Ročinj, ter odvedel črnovojniške zavezance v Italijo. Ponoči iz 6. na 7. junij se je prvič okrog polnoči in pozneje še dvakrat slišalo močno streljanje s puškami na sovražnika, kate-rega so zasledili naši reflektorji.

Dne 8. junija Torek Na vse zgodaj so Italijani odprli močan topovski ogenj na naše strelne jarke na »Bregu«, pod hišo Ludvika Vuga v Kanalu št. 110. Strelji so padli na desno in visoko, razen dveh, ki sta zadela jarek, kjer pa ni bilo več vojakov. Po 8. uri je naše topništvo vzelo besedo sovražnemu. Sovražnik je imel tudi na raznih drugih krajih topove; tako na primer sredi Nekovskega polja, to je med Dolnjim Nekovim in Cerovim³¹, drugi pod Sv. Vidom³² pri njivah itd. Topovi so grmeli celi dan jako silno. Obstreljevali so strelske jarke tudi pri Bodrežu — Logi; Na Poklonu,³³ v tako imenovanem »Netendorf«, kjer so tudi strelni jarki, so zjutraj in popoldne močno streljali s šrapneli in granatami. Granate so padale tik vojašnice v Gradu in tik hiš v Runku.³⁴ V Bodrežu je več granat zadelo hišo Ivana Štrukelj, št. 5, kjer je sovražnik zapazil na ganku iste hiše enega našega častnika. Na omenjeno hišo in isti pripadajočo ostalo je padlo 16 topovskih streliv. V Gorenji Vasi ustrelili naši Štefana Soviča, po domače Tišljarjevega, rojenega 1849, ki je baje delal v polju, misleči, da je italijanski špijon. Pokopali so ga baje na Gorenjem Polju. Ob 2 urah popoldne je začel sovražnik obstreljevati kasarno v Gradu in hiše v Runku. Ranjen ni bil nihče.

RAZMERE V KANALU PO 17. DNEVIH, KAR JE BILA VOJNA NAPOVEDANA

Poleg izseljevanja že pred začetkom vojne, se je tudi potem izselilo mnogo družin iz Kanala. Življenje je postalo pusto in prazno, kajti prebivati med navskrižnim ognjem bojujočih, je neprijetno, nevarno in strahu polno. Gostilne so zaprte, istotako tudi trgovine. Kdor ima, prodaja po oderuških cenah. Pisma smo dobivali prav poredkoma iz Gorice na ta način, da so se nosila čez Grgar — Vrh v Kanal. V tem času so Italijani zasedli dve mesti na Tirolskem, severno od Gorice so bili vrženi nazaj, pri Plaveh pa so prodirali v avstrijsko ozemlje. Navduševala nas je nada, o čemur se je govorilo in tudi pisalo, da so se razmere med Rusijo in Srbijo ohladile, ker Rusija ne more več Srbije podpirati. Tudi se je Srbije polastila bojazen, da se vpliv Italije na Balkanu preveč razvije in ukorenini, posebno z ozirom na to, ker je imela tačas Italija zasedeno Valono in Drač v Albaniji. To bi bil za Avstrijo srečen slučaj in skoraj bi se reklo, edini izhod iz tega neprijetnega položaja. Vsekakor so te vesti malo verjetne.

Dne 9. junija Sreda Zjutraj mirno. V Desklah in Plaveh se je čulo nepretrgano grmenje topov. Pozneje so tudi tu začeli grmeti topovi. Ker je imel sovražnik tik pod vasjo Ravenca nameščeno svojo

gorsko baterijo, kojoj so hoteli naši vojaki pregnati in so jo v ta namen obstreljevali, se je na Ravenci popoldne vnela hiša Antona Žnidarčič, št. 47. Popoldne je sovražnik bombardiral park vojašnice v Gradu. Zadel sta dve granati, druge so padle na stran in veliko nižje.

Dne 6. junija³⁵ Na dvorišču Andreja Tomažič v Morskem je bilo več vojakov Dalmatincev. Dva sta se medsebojno igrala; tako nepredvidno, da se je enemu sprožila puška, katere krogla je pretrgala trebuh tovarišu, kateri je vsled težke rane še naslednjo noč umrl. Pokopan je na pokopališču pri sv. Ani. Ponesrečeni se je imenoval ...³⁶

Dne 10. junija. Četrtek Na vse zgodaj ob svitu dneva se je čulo v Plaveh silno grmenje topov. Tu bolj mirno. Pozneje se je v okolici pričelo topovsko streljanje. Tudi danes se je dvakrat, to je popoldne in na večer, pred mrakom bombardirala vojašnica v gradu. Več granat je padlo v ozadje. Naši iz Vrha so več streljali kakor sovražnik. V Gradu, v vojašnici ni bil ranjen nihče. Kruh (vojaški), ki mu je 2. in 3. junija potekla uporabnost, se je poskusil dobavljati za civilno ljudstvo iz Gorice čez Vrh, Avče v Kanal, vendar ni bil užiten (napadla ga je že plesen). Tudi vojaška oblast ni dovolila po cesti iz Avč v Kanal voziti, radi nevarnosti in to tudi ponoči ne. Vojaški zdravnik v Avčah je konstatiral, da je omenjeni kruh že pokvarjen, da je neuvržiten, zdravju škodljiv. Zato se je dobava istega takoj opustila. Vino črno (:katanja:) toči Miha Zega po pooblaščenju a 1.20 K.³⁷ Druge gostilne so vse zaprte izuzemši pri Ulagi, ki pa nima več vina.

Dne 11. junija. Petek Zjutraj mali topovski boji. Po dnevu mirno. Sovražnik v Plaveh poskusil preko-račiti Sočo. Bil je odbit.

Dne 12. junija. Sobota Okrog Kanala mirno celi dan. Boji, posebno topovsko bombardiranje, v Plaveh. Pri Standrežu (Gorici) poskusil sovražnik preko-račiti Sočo a je bil odbit. Bombardiranje vojašnice v Gradu se nadaljuje.

Dne 13. junija. Nedelja Ob 6 1/2 uri zjutraj, ko je bila ravno prva sv. Maša, začel sovražnik bombardirati cerkveni zvonik. Zadelo ga je kakih 12 grant v sprednji del gornje polovice. Zvonik je zelo poškodovan. Enako ura (stolpna). Ena granata je zgrešila cilj, ter zadela v okno dvorane č.g. Dekana. Zadete so tudi hiše: Nanuta št. 33, Blažiča 46, Cotiča 47 in Staniča 48. Pred in po navedenem je sovražnik obstreljeval strelne jarke »Poklon« (Natančno Burg). Četrta krogla — šrapnel zadel v hišo Štefana Vidiča, Runk, št. 115. Krog poldne se je začelo bombardiranje vojašnice v Gradu. Istočasno, to je po 11. uri se je tudi pričelo bombardirati hiše v Runku. Poškodovani sta hiši št. 115 Štefana Vidiča in št. 116 Josip Matevžič. To bombardiranje je tudi zahtevalo človeško žrtev in sicer je bil od koščka granate časom eksplozije smrtno zadet v prsa Miha Kodolja iz Runka št. 114 in to v kletici (v skrivališču) Štefana Vidič, kjer je bilo zbranih več preplašenih vasjanov, ko so ravno molili litanije

vsih svetnikov, oziroma Matere Božje. Zadeti se je zgrudil na tla in takoj umrl brez, da bi bil mogel pregovoriti kako besedo. Že pred smrtjo, ob času 1. bombardiranja so sosedje med seboj poravnali sovražno stanje. Isti je pokopan v parku vojašnice v Gradu blizu grobov padlih vojščakov. Ta dan je padlo v Runk čez 20 granat malega kalibra. Isti dan je bila v hlevu ubita tudi kacih 450 — 500 K. vredna krava Štefana Vidič, Kanal 115. Ta dan je bil tak, da je groza obdajala vseh tu bivajočih. Tudi srca drznih možkih niso bila več normalna, ko so morali gledati ječanje, jokanje in zvijanje otrok in žensk. Posebno strašen je bil prizor zjutraj v cerkvi in opoldne v Runku, ko so granate treskale v zvonik in v vas Runk.

Dne 14. junija. Ponedeljek V zgodnji uri mir. Toda kmalu pričelo bombardiranje hiš v Kanalu in sicer: (iz hriba sv. Vida) streho Katarine Krašovec, št. 87, stranišče hiše Cirila Kocjančič, št. 81, streho hiše Jožefa Bajt, št. 128/79, klet hiše Terezije Košir št. 76, streho hiše Miha Zege, št. 52, hlev Miha Zege, št. 59 in sicer 1 strel v streho in 3 v steno; vse to z granatami. Hiše: Marije Valentinič, št. 70 in Marije Bucik, št. 72, zadete od šrapnela. En šrapnel je zadel tudi na severovzhodni strani hiše Terezije Raunik, št. 89, v tla. Enako na vzhodni strani hiše št. 75, Antona Šuligoj v občini Vrh, brez, da bi povzročil kako škodo, pač pa strah. Bombardiranje vojašnice v Gradu se nadaljuje. Vsled včerajšnjega in današnjega bombardiranja se je mnogo ljudi iz Kanala izselilo. Tudi hiša Frana Ulage, št. 119 je bila zadeta od drobca šrapnela, na čuden način. Hudo je poškodovana hiša g. Blaža Košič v Gradu, št. 109.

Dne 15. junija. Torek V hišo Miha Stanič, št. 6, je zadelo 7 granat; v hišo gospe Terkuč, št. 125, 3 in v vrtu g. Hrasta 3 granate. Obe omenjeni hiši sta močno poškodovani. V podnožje hiše g. Terkuč je padla 1 granata kalibra 15 cm. Bombardiranje hiš: Petra Berlot, št. 113, Franca Kancina, št. 111 in Ludvika Vuga, št. 110 v Gradu, skedenj istega. Bombardiranje hiše g. Marjane Terkuč, 125 in Franca Čargo, št. 1.

Dne 16. junija. Sreda Bombardiranje hiše Josipa Hrast, št. 23 in Franca Lovišček, št. 21, kakor tudi pod streho občinske hiše, št. 25. Obstreljevalo se je tudi vojašnico v Gradu in strelne jarke. Ta dan se je veliko streljelo z granatami na Vrh. Celo noč od 15.—16. junija so se čuli hudi boji v Plaveh. Pokanje pušk in grmenje topov ni hotelo prenehati in je trajalo vso noč nepretrgoma. Tudi na hišo Petra Berlot v Gradu 113 je padlo več granat. Vojašnica v Gradu ima na facadi kakih 15 lukenj in toliko tudi streha.

Dne 17. junija. Četrtek Ponoči hudi boji v Plaveh. In zjutraj mirno. Puškinega strela ni bilo čuti celi dan. Popoldne obstreljevanje strelnih jarkov, vile Terkuč in vojašnice v Gradu. Ponoči sta občinski tajnik Anton Bajt in Ivan Vidič pobirala kotle za kuhanje menaže došlega vojaštva. Tudi žganjarske kotle se je uporabilo.

Dne 18. junija. Petek Dopoldne mirno. Ponoči je bilo čuti hude boje v Plaveh. Popoldne so Italijani

oddali nekaj topniških strelav na strelne jarke. Italijani se od 16. junija, ko so prišli v Plaveh čez Sočo, drže pod zaščito svoje artilerije v Plaveh na levem bregu, toda samo v vasi.

Položaj v Kanalu 18. junija 1915 Nekaj dni je bila odprta gostilna pri Zegu, kakor že zgoraj omenjeno. Točilo se je vino po K. 1.20. Do sedaj je bila odprta mesnica Križnič, meso I.a K. 3.08, II. a K. 2.68. 16. junija je pa tudi Križnič mesnico zaprl in jo odkuril na varno, ne meneč se na masne dohodke, ki jih je donášala ta čas mesnica, ko je cena živine, radi izseljevanja, padla kakih 30 do 40 %. Radi nevarnega obstreljevanja ni Križnič klal živine v Klavnici, ampak doma. Za živež ni bilo ravno hudo preveč, ker je občina s posredovanjem, oziroma prizadevanjem občinskega tajnika Antona Bajta, pridobila 100 kvintalov koruze in jo je še imela v zalogi. Ker se je zadnje dni trikrat bombardiral Kanal, so se prebivalci zelo izselili. Ostali so, deloma spali po kleteh, a veliko njih v pritličju tukajšnjega sodišča; po dnevu so se, ko je bil čas nevaren, zbirali v pritličju sodišča, ter v kleti g. Ulage, ker so se v teh obokanih prostorih čuli varne. Pisma je nosil iz Gorice skozi Grgar—Bate—Kanal Peter Lovišček, pismonoša iz Kanala št. 21, ter smo mu plačali: za dopisnico K. 0.05, pismo K. 0.10, za časnik K. 0.10.

Tukajšnje vojaštvo je sestavljeno iz samih Dalmatincev, koji so se pokazali nad-vse junaški in so gojili do Italijanov brezmejno sovraštvo. Srčno so želeli, da bi jih spustili čez Sočo (: desni breg je bil namreč zaseden od Italijanov in se jim tam Avstrijci niso čisto nič protivili:), da zamorejo Italijanom kri izpuščati. Tudi v obnašanju s civilnim prebivalstvom so bili zelo prijazni in dobrosrčni. Tudi kradli so veliko manj, nego prejšnji, ki so bili Primorci. Tu padle, ali vsled ran umrle junake, so pokopali v parku vojašnice Pavia, pod vasjo Bodrež in nad vasjo Loga.

Ker ni zvonilo že od 20. maja 1915, železnica ni prihajala in odhajala in stolpna ura kot zaspana in vstred strelav z dne 13./6. ni funkcionirala, ni skoro nihče vedel kakšen dan je, ali petek, sobota, itd. Najbolj pomirjevalno je tačas vplival na ljudstvo č.g. dekan Anton Berlot, ki je ostal miren in ravnodušen. Ko se je raznesla govornica, da bodemo vsi primorani Kanal zapustiti in se izseliti, je bil on pripravljen vztrajati tu do skrajnega konca, ko bi bila izselitev prostovoljna. Ravno tako gospod Josip Baudaž, sedajšnji načelnik občine Kanal. Gospod župan Fran Gorjup je sicer odšel iz Kanala že 23. maja 1915 pred razglasitvijo napovedi vojne z Italijo.

Dne 19. junija. Sobota Mirno celi dan. Proti večeru dež. Čudna tihota, ki jo nikdo ni znal tolmačiti. Od tukajšnjega vojaškega postajnega Poveljništva je prišel ukaz, da se civilno prebivalstvo iz Kanala izseli, ukaz se ni glasil »moraš«. Družinam, ki imajo živino in mnogo otrok, je delalo to veliko skrbi in preglavic. Toda izselilo se jih je zelo malo, deloma radi slabega vremena, deloma, ker se ni slutilo nevarnosti. Sicer pa je bil ukaz tak, da ga živ krst ni razumel. Bil je

celi dan, izuzemši par puškinih strelav mirno.

Dne 20. junija. Nedelja Dež, zjutraj popolnoma mirno. Iz Gradu in Runka so se vsi izselili razun starega Garbuna in soproge in starega Koncina. Pozno zvečer so naši topovi iz Vrha obstreljevali razne točke na gorskem grebenu Marijateljkega hriba; Italijani niso odgovarjali. Na ukaz, izdan prejšnjega dne radi izselitve, si jih je prav malo odzvalo. Nocoj na večer je zopet hodila okoli patrolja, ter ljudi pozivljala naj se izselijo. Glavarstvo se je že popret izselilo iz Gorice v Ajdovščino, deželni odbor pa na Dunaj. Trg Kanal ta dan tudi ni bil obstreljevan. Begunci od tu so se imeli po vojnem ukazu izseliti na Vrh, a tam so jih po preteku 6 ur zopet preganjali dalje. Služba božja se še vedno vrši kakor po navadi, le ljudi je malo. Dne 22. maja je trg štel 444 civilnih oseb, do 20. junija izselilo 332, ostalo še 112 oseb.

Dne 21. junija. Ponedeljek Zjutraj posamezni strelji iz pušk. V daljavi iz Plavi se čulo zaporedno streljanje iz topov.

Lep krasen dan. God sv. Alojzija. Na Vrh, kjer je vojaštvo samo klalo živino, je plačevalo domačinom a K. 150 za 100 kg. (Tujim, se pravi iz Kanala a K. 200 za 100 kg.) Ravno tako prašiče. Celi dan potekel mirno. Na posamezne topniške strele z naše strani sovražnik ni odgovarjal. Sluti se, da so vse topove pritegnili v Plave.

Dne 22. junija. Torek Mirno, krasen dan. Ponoči se čulo močno streljanje v Plaveh. Včeraj izdano od tukajšnjega postajnega Poveljništva povelje (pismono), da naj se civilno prebivalstvo iz Kanala izseli. Županstvo v Kanalu je poslalo Martina Kančino, začasnega redarja, prvič na glavarstvo v Gorici s temle dopisom.

Št. 1349

C.kr. okrajno glavarstvo

v Gorici

Od c. in k. vojaškega postajnega poveljništva je bilo dne 19. in 20. junija civilnemu prebivalstvu izdano ustno in 21. junija pismono povelje, koje se pošilja v prilogi — da se mora iz trga izseliti.

Do dne 21. junija se je izselilo iz Kanala 332 prebivalcev, a ostalo jih je 112.

Ti begunci so dobili povelje, da se nastanijo na Vrh, a od tam so jih kmalu začeli preganjati naprej. Mnogi se vračajo nazaj, ker nimajo kje spati, nimajo kaj jesti in draginja presega vse meje.

Žalostno do skrajnosti je to, da so domov se vrni-vši begunci dobili svoja stanovanja nasilno in s silo odprta.

Resno je tu uvažavati dejstvo, da doma ostalo ljudstvo sestaja iz samih otrok, žensk, starčkov in bolnih, ter da so vsi ti v vsem času trajajoče vojne pritrpeli že marsikako gorje.

Podpisano županstvo se torej obrača do slavnostega, z vljudno in nujno prošnjo, naj bi blagovolilo

v slučaju, če je ljudstvo primorano k izselitvi, posredovati, da se:

1) beguncem določiti stalen, primeren prostor za človeško bivanje;

2) za otroke, stare in bolne, naj se da na razpolago transportna sredstva, da se jih odvede na določen prostor;

3) se vsem tem, ki nimajo primernih sredstev priskrbeti potrebna živila in

4) onim, ki jim je usoda tako mila, da se zamorejo nastaniti v poljubnem kraju, priskrbi po železnici prosta vožnja.

Županstvo v Kanalu,

dne 22. junija 1915

časni obč. predstojnik:

SS

Josip Baudaž l.r.

Odgovor c.kr. okrajnega glavarstva na gornjo prošnjo, pisan s svinčnikom na hrbtu originalne prošnje, katere se je vrnila se glasi: Storititi je treba po naročilu vojaških oblasti. Za begunce se bode skrbelo. Naj pridejo v Gorico, odkoder se jih odpošlje z vlakom dalje. Brez uradnega pečata in brez podpisa. Tudi ni glavarstvo vloge protokoliralo.

* * *

Po hribovju nad Kanalom t.j. črta Grgar do Avč, ki se razteza do približno 700 m višine so postavljeni sami vojaki: Dalmatinci in Bošnjaki, ki kažejo izvanredno hrabrost. Sovražstvo do Italijanov je v njih ukoreninjeno in jim je najljubši bajonetni naskok, toda ne le z nasajenimi bajoneti, ampak tudi z lopatami in krampi. V Plaveh 6 stotnij Dalmatincev užigalo 3 Regimente Italijanov.

Dne 23. junija. Sreda Tudi danes mirno, razen nekaj puškinih strelcev. Ponoči hudi boji v Plaveh. Govori se, da je bilo od enega bataljona čez 50 mrtvih in 300 ranjenih na naši strani. Italijani pa imajo ogromne izgube. Obstreljevanje vasi Deskle s šrapneli se je vršilo ponoči in celi dan, jako silno.

Sv. Gora zrušena Ta dan je bilo zrušeno Marijino Svetišče na sv. Gori.

* * *

Stari ljudje, ki so v tem času čuli nove neznane besede, so te kaj smešno izgovarjali; npr. Šrapnel: eni šempel, drugi stempel, strapnel, itd. Eksplozirali: spediral, speriral, itd. Bombardirajo: bombirajo. Vzdržema in v presledkih streljati s puško: frkacija. Nahrbtnik (Ruksack) kojego nosijo begunci: žakelj od beguncev — Punkeljsak, iid. Granata: granjada.

Dne 24. junija. Četrtek Ponoči hudi boji v Plaveh. Tu mirno. Kakor včeraj se nadaljuje obstreljevanje Deskle. V Kanalu ostalo še 65 prebivalcev.

Dne 25. junija. Petek Ponoči so naši topovi me-

tali granate za železnico pri tunelu, ki vodi v Gorenjavas Zagabrca,³⁸ ker so slutili, da tam Italijani izdelujejo most čez Sočo. V zgodnjih urah mir. To je trajalo celi dan.

Dne 26. junija. Sobota V tukajšnji okolici popolnoma mir.

Dne 27. junija. Nedelja Med 9—10 uro zvečer so bili silni artilerijski boji v Plaveh. V Kanalu posamezni strelci.

Dne 28. junija. Ponedeljek V Kanalu tišina, le posamezni strelci.

Dne 29. junija. Torek V bližini par topovskih in en tucat puškinih strelcev. V Plaveh so se boji nadaljevali s prejšnjo ljutostjo.

Dne 30. junija. Sreda Popolnoma mirno. Topovski boji v Plaveh. Ob 5. uri popoldne začel sovražnik streljati s puškami od Marijacejske kapelice v Pečniku³⁹ in izpod Ravence. Naši niso odgovarjali. Kasno na večer pričelo z naše strani topovsko streljanje v smeri Vrh—Gorenjavas.

Dne 1. julija. Četrtek Kakor prejšnji dan je bilo tudi danes oddanih z naše strani 22 strelcev. Obstreljevala se je Gorenjavas in okolica s šrapneli, kjer so opazili sovražnike. Zvečer ob 11. uri boj s puškami v smeri Bodrež—Škalabon.⁴⁰ Lucija Makarovič iz Kanala št. 6, ranjena od sovražne puškine krogle v roko in nogo in sicer v polju v Berlotovi brajdi pri novi šoli. 2/6. ob 10. uri zvečer odnesli isto vojaki na Vrh in naslednji dan Vrh — Banjšice — Čepovan — Sv. Lucija — Ljubljana.

Dne 2. julija. Petek Posamezni puškini in topovski strelci. Čuje se nepretrgoma grozno grmenje topov v smeri Kolovrat—Krn.

Dne 3. julija. Sobota Enako kakor prejšnji dan.

Dne 4. julija. Nedelja Čuje se redke puškine strele. Tembolj pa se je danes razširil hud topovski ogenj in obstreljevanje in sicer se je od naše strani z granatami in šrapneli: Gorenjavas — Dolnje in Gornje Nekovo in vrhove gora ob Čolnici. Neprijatelj pa je obstreljeval vas Avče, Vrh, Levpo in Kal.

Dne 5. julija. Ponedeljek Nadaljuje se z naše strani obstreljevanje Gorenjevasi, raznih krajev ob Čolnici in Nekovem. Isto tako je neprijatelj z granatami in šrapneli obstreljeval Avče, Vrh, Levpo, itd. Tudi tu sovražni artilerijski strelci. Zvečer silni artilerijski in infanterijski boji v Plaveh.

Dne 6. julija. Torek Iz kambreških hribov je neprijatelj otvoril hud artilerijski ogenj na Kalske hribe, ter na jarke na »Poklon« nad Kanalom.

Dne 7. julija. Sreda Čuti se posamezne infanterijski strele. Silno pa obstreljuje sovražnik hrib »Urling« nad Plavami.⁴¹

Dne 8. julija. Več granat je sovražnik izpustil med Kanalom in Gradom in na strelne jarke. Ena je padla na vrt Franca Berlot kakih 20 metrov od hiše istega, št. 19. Ranjen ni nihče. Sovražna artilerija zopet obstreljevala hrib »Urling« nad Paljevimi z granatami in šrapneli. Tu se čuje samo posamezne infante-

rijske strele. Pri Škalaboni infanterijski boj. Na Vrhu padlo 6 granat blizu hiše Roka Brezavščka. Ranjen ni nihče.

Dne 9. julija. Petek Tu posamezni infanterijski strelji. Ob 10.30 predpoldne so naši izpustili več granat in šrapnelov v Gorenjovas in Potok. To se je nadaljevalo tudi popoldne. Sovražnik je tudi odgovarjal.

Dne 10. julija. Sobota Zjutraj živahno obstreljevanje na obeh straneh s puškami in topovi. Ponoči in posebno zvečer silni sovražni artilerijski ogenj v Plaveh.

Dne 11. julija. Nedelja. Artilerijski boji v Plaveh in pri Gorici so se nadaljevali. Na vse zgodaj je naša artilerija sipala goste šrapnele na vrhove planin pri Srednjem. Posamezni obojestranski artilerijski in infanterijski strelji: Bodrež—Nekovo, Loga—Ajba, Sv. Peter in Pavel.

Dne 12. julija. Ponedeljek Posamezni topovski strelji. Naši spustili več šrapnelov na severno stran vasi Jesenice na kosce in grabiče, misleč, da so špijoni oblečeni tudi v žensko obleko.⁴² Od 10—11. ure zvečer spuščali naši granate in šrapnele v potok pod sv. Jakobom na južni strani vasi Jesen, kjer je baje sovražnik imel lager konj. Silno grmenje topov pri Gorici.

Dne 13. julija. Torek Silno grmenje topov se pri Gorici nadaljuje. Ponoči silno grmenje topov med Plavami in Gorico.

Dne 14. julija. Sreda Zjutraj silni artilerijski ogenj sovražnika v smeri Stara Gora, Plave »Urling«. Silno grmenje topov pri Gorici.

Dne 15. julija. Četrtek Zjutraj grmenje topov na obeh straneh. Zvečer grozoviti artilerijski in infanterijski boj pri Plaveh, ki je trajal do jutra.

Dne 16. julija. Petek Posamezni artilerijski in infanterijski boji. Zvečer mirno.

Dne 17. julija. Sobota Zjutraj mirno, izuzemši par puškinih streljav. Zvečer silno grmenje topov v Plaveh, večinoma iz sovražne strani.

Dne 18. julija. Nedelja Zjutraj silno grmenje topov v smeri Stara Gora, Plave v hrib »Urling«. Naši niso odgovarjali. Od sovražne strani celi dan pokale puške, posebno na civilno ljudstvo, ki je prihajalo in odhajalo od Maše. Največ je pokalo nad kapelico v »Pečniku«. Da ni bil nobeden ranjen se je zahvaliti razdalji nad 1000 m, tako, da ni mogel sovražnik pogoditi v cilj. Krogle so padale večinoma prenizko. Nevarno mesto kamor je sovražnik streljal največ je bila cesta od gostilne Boltar do občinskega vrta pod vojašnico Čargo. V zapadno stran stene hiše Boltar je zadelo 6 krogel, v steno hiše št. 12 (Flajs) 2, v sodnijsko poslopje 2, v steno hiše št. 66 Vinka Valentinčiča 1, v zgoraj omenjeni del ceste pa več kot 25 krogel. Enako se je obstreljevalo Bodaržane in Ložane, ki so prihajali čez vojaško vežbališče »Pečno« — Grad v Kanal k sv. Maši. Domov so se vračali nekateri po stranskih poteh, ki jih krije zeleno drevje, potokih, nekateri so pa tudi čakali, da se je zmračilo in pod zaščito teme šli

domov. Zvečer mirno. Noč tudi mirna.

Dne 19. julija. Ponedeljek Zjutraj se streljanje s puškami od sovražne strani nadaljuje. Skačemo od kraja do kraja po Kanalu, kakor miši, kadar je mačka blizu, da se ognemo sovražni krogli. Naši redkoma odgovarjajo. Iz Morskega sta semkaj prišli Katarina Tinta in Marija Berlot, jako preplašeni od sovražnih streljav, ki so jih spremljali celo pot. K sreči sta obe semkaj prišli zdravi. Nazaj sta se vrnili Kanal—Grad —Morsko po stranski poti, ki jo krije zeleno drevje. Predpoldne so naši iz Vrha spustili kakih 10 granat in šrapnelov v hišo (in njeno okolico) v Sredenco št. 82, ki je last Andreja Kamenšček, ker so tam opazili sovražnika, ki baje dela strelne jarke. Popoldne so naši spustili en par granat na Dolenje Nekovo. Puškino streljanje je okrog poldne prenehalo. Vlada tišina.

Razmere v Kanalu 20. julija 1915 Sovražnik je bil par tednov sem zmernejši. Dalo se je, kljub redkemu streljanju s puško, za silo obdelati v polju; namreč oni, ki so bili predrzni, da se niso preveč bali sovražnih krogel. Zadnje dni je pa postal sovražnik brezobziren; strelja s puškami na vsako živo bitje, ki ga opazi na levem bregu Soče, pa bili otroci, ženske, starčki ali živina. Sovražnik je do danes spustil več kot 1000 krogel iz puške, na civilno ljudstvo. (Mogoče misleč, da so to v civilno oblečeni vojaki). To streljanje je imelo sledeči učinek:

- 1) Andrej Vuga, p.d. Hajduk iz Morskega št. 30, zadet v levo nogo, v stegno. Rana ni težka.
- 2) Ljudmila Brezigar, iz Morskega št. 19, zadeta od puškinega strela v desno nogo, pri členku stopala in sicer na dvorišču pred omenjeno hišo. Rana je težka, ali ne nevarna.
- 3) Marija Pušnar, iz Kanala št. 95, zadeta dne 4/6. z kroglo puške v nogo nad kolenom in sicer na cesti med cerkvijo svete Ane in kapelico sv. Ivana pod Morskim, ko je šla v polje. Rana je težka, ali vendar ozdravljiva. Isti dan je sovražnik obsipal z krogli: Antona Žbogar, njegovega sina Ivana iz Kanala, št. 94 in Andreja Žnidarčič iz Kanala, št. 69. Prva dva sta se vračala iz polja in tretji iz mlina. Isti so si rešili življenje s tem, da so se vlegli za »bankin« ceste in ležli tamkaj zakriti celih 5 ur. Isti so zatem prišli v Kanal vsi blede in preplašeni.
- 4) Jožefa Škodnik, iz Bodreža št. 3, zadeta od puškine krogle v nogo in sicer na Bodreškem polju, kjer je z drugimi žela ječmen. Rana je težka, ali vendar ozdravljiva.
- 5) Justina Drašček, iz Bodreža št. 11, zadeta od puškine krogle v kito las, ter je presekalo lase in preluknjalo ruto, ki jo je imela na glavi. To se je zgodilo na Bodreškem polju, ko je z drugimi v družbi žela pšenico. Padlo je veliko streljav, a kljub temu ni bil nihče zadet, ker so vsi, tudi sosedi iz polja, pobegnili v varno.
- 6) Lucija Makarovič, iz Kanala št. 6, zadeta od sovražne puškine krogle v levo roko nad laktom in v desno nogo nad kolenom z enim hitacom in to v Tinčni brajdi pri novi šoli, ko je ravno brisala čevlje, pri-

šedša iz mokre njive, kjer je delala. Obe rani sta težki, ozdravljivi. Isto zdravijo v bolnišnici v Ljubljani, kakor je že spredaj opisano.⁴³

7) Roman Šuligoj, iz Kanala št. 74, ranjen od šrapnela v nogo, kakor je že spredaj navedeno.

8) Miha Kodelja, iz Runka št. 114, ubit od drobca granate v skrivališču v Runku, kakor je že spredaj navedeno.

Č.g. dekan Anton Berlot, Jakob Kragel, Anton in Adolf Bajt so morali bežati iz polja pri Fabriki, kjer se je kosila trava. To se je pripetilo parkrat.⁴⁴ Enako so morali bežati večkrat: Miha in Katarina Stanič, Marija Makarovič, Katarina Baudaž (Finčkova), Frančiška Bucik, Franc Flajs oče, Franc Flajs sin, Andrej Stanič, Anton in Adolf Bajt, ko so delali v Cerovščkovem polju. To se je ponovilo večkrat in več drugim. Franc Flajs in Adolf Bajt, dijaka, sta nekega dne zapazila malega divjega zajčka, ter ga lovila od za Samca na trg in od tam proti sv. Ani. Na pomoč zajčku so priskočili Italijani s tem, da so spustili salvo strelav na ona dva hudobneža, ki sta stregla po življenju malega zajčka. Ko sta omenjena dva nevarnost opazila, sta pozabila na zajčka, ter iskala zavetje. Zajček, ki najbrže še živi na avstrijskih tleh, je hvaležen Italijanom, ki so mu rešili življenje. Anton Močilnik, hlapec Kofola v Kanalu, ni mogel razumeti, kaj frči okoli njega, ko je od vodnjaka po trgu nesel vodo. Isti se je ustavil, ter na prostem gledal, kaj se sploh godi okoli njega. Ko je pa opazil, da so to italijanske nanj mirjene krogle, jo je hitro odkuril na varno. Redka je v Kanalski občini sedaj bivajoča oseba, okoli katere ne bi frčale še italijanske krogle. Res občudovanja je vredno, da je pri vsem tem tako malo žrtev.

V Kanalu se sploh ne dobi več nikakršnih živil in pijač, izuzemši onih, ki jih je g. Josip Baudaž v Gorici še kupil in takoj razprodal. Donašanje živil iz Gorice je silno težavno. Cena silno visoka, tudi oderuška. Nobeden ne sme niti v svoje polje brez veljavne, vsaki dan frišne Legitimacije, katere izdaja županstvo in potrudi vojaška oblast. Nekaj časa v začetku ni smel po dnevu nihče iz Kanala na Vrh, niti iz Vrha v Kanal. Sedaj pa ravno narobe, sme se z važnim opravkom iti in vrniti, a le po dnevu. To menda zato, ker Italijani sedaj malo streljajo s topovi v smeri Marijino Celje—Vrh; ampak proti Plavem in Krnu, kamor je obrnjena glavna italijanska pozornost. Vojaška oblast nam gre toliko na roke, da nas priskrbuje z mesom. Ubogim je že parkrat dala zraven mesa tudi kruh in testenine in to brezplačno. Kakih 18 beguncev se je zopet vrnilo v Kanal. Silno pomanjkanje je tudi tobaka, katerega se tudi v Gorici ne dobi. Donašajo ga iz Trsta in Ljubljane, ali 2/3 premalo. Prodaja se po dvakratni ceni. Vojaki, hrabri in prijazni Dalmatinci, največ in jako pogostoma povprašujejo po tobaku, kruhu in vinu. Jako nam trga srce, da ne moremo njih prošnjam vstreči.

Danes ob svitu dneva so začeli sovražni topovi bruhati ogenj proti našim pozicijam nad Plave. To grmenje topov je trajalo brez presledka 5 ur. Tudi naša artilerija je redkoma odgovarjala. Popoldne je naša artilerija z granatami obstreljevala greben nad kapelico v Pečniku. Celi dan je sovražnik streljal s puškami na vsakega, ki se je pokazal. Naši so le redkoma odgovarjali. Ponoči so naši streljali s puškami na sovražnika pod Bodrežom.

Dne 21. julija 1915. Sreda Predpoldne je bila od puške zadeta Lucija Berlot iz Morskega št. 2, in sicer v obe nogi v stegno in to pri Garlatijevi smodnišnici⁴⁵, na cesti, ko se je vračala iz polja. Ista je ležala tamkaj brez pomoči do večera, ker sovražnik ni dopustil nobenega priti do nje. Naslednji dan so isto odnesli preko Bat—Banjšic—Čepovana v bolnišnico v Ljubljano. Isti dan je bil od sovražne krogle zadet v ledja Ivan Vuga iz Grada št. 110, kateri je vsled te rane naslednji dan umrl. Pokopan je v parku vojašnice Pavia, tik groba Miha Kodelja. Streljanje sovražne infanterije se je nadaljevalo celi dan. Naši so le redkoma odgovarjali.

Dne 22. julija. Četrtek Streljanje sovražne infanterije se nadaljuje, to je redki strelji. Popoldne okoli 3. ure je sovražnik naenkrat otvoril artilerijski brzi ogenj ter bombardiral Kanal, Grad in Morsko. Na Kanal je bilo oddanih kakih 25 granat. Zadete so bile sledeče hiše: Franca Vuga, št. 2 in 3, dve sta zadeli v streho in 2 v podnožje hiše. Škoda je znatna. Hišo in kovačnico Ivana Podbršček, št. 4, dve v streho hiše in ena v kovačnico; v streho hiše št. 11 Antona Ivančič ena (sodnijsko poslopje), v vrt Franca Vuge 2, v vrt Josipa Hrast 3. Ostale so padle v bližini Kanala. Isti dan je sovražnik oddal kakih 30 granat na vojašnico Pavia. V Morskem so od granat poškodovane sledeče hiše: Franca Valentinčič, št. 14, streho in dimnik, Andreja Kuk, št. 21, v steno štale, v steno hiše št. 32, Martina Kralj in v steno hiše št. 33, Josipa Vuge. Ranjen ni bil kljub grozni bombardaciji nihče.

Dne 23. julija. Petek Naši pred svitom dneva z granatami bombardirali sovražne pozicije na desnem bregu Soče.

Dne 24. julija. Sobota Zjutraj ob 1 uri naši ponovno bombardirali sovražne pozicije na desnem bregu Soče. Posamezni infanterijski strelji od obeh strani so se čuli celi dan. Celo noč so se čuli grozni artilerijski in infanterijski boji na fronti Plave—Gorica—Dobrodob. Dne 19, 20, 21 bombardiranje Gorice, Solkana in bližnjih vasi. Gorica je na zapadni strani zelo poškodovana. Človeških žrtev je tudi veliko.

Dne 25. julija. Nedelja Enako kakor dne 24. Žrtev ni.

Dne 26. julija. Ponedeljek Streljanje se nadaljuje kakor prejšnji dan.

Dne 27. julija. Torek Streljanje se nadaljuje kakor prejšnji dan. Sovražna krogla je dvakrat žugala smrt Alojziji Bajt. Zadnja ji je prestrelila krilo pri kolenu in sicer, ko je tekla od hiše Terezije Kocjančič, št. 86, proti hiši Alojzije Kralj, št. 83, v Kanalu. An-

geli Sovič se je prigodilo nekaj enakega. Zvečer ob 9. uri močnejši infanterijski spopad pri avškem železnem mostu — to je naši na levem in sovražnik na desnem bregu Soče.⁴⁶ Ob 10 1/2 uri zvečer se je čulo voziti sovražni avtomobil po cesti Ajba—Ročinj. Grozni artilerijski ogenj pri Gorici trajal dalje. Predpoldne je sovražnik otvoril silni artilerijski ogenj v smeri Stara Gora—Plave, ki pa ni trajal dolgo časa. Naši junaki se držijo, kakor skala, na svojem mestu.

Dne 28. julija 1915. Sreda Zjutraj. Artilerijski boji pri Gorici se z nezmanjšano ljutostjo nadaljujejo, to je, čuje se neprestano grmenje topov. V Kanalu strelja sovražnik s puškami na vsakega, ki se mu prikaže, bodisi otrok, ženska ali starček. Tu bivajoči se moramo skrivati kakor plašni zajci, katerim je za petami pes in spredaj lovec.

Razmere v Kanalu od 20. do 30. julija 1915 Ljudstvo je vsled vsmrčenja Ivana Vuge (kakor je že spredaj navedeno) in radi bombardiranja z granatami Kanala (22/7) jako preplašeno in razburjeno. Vrh tega je sovražnik delal veliko vznemirjenje s streljanjem s puškami na civilno ljudstvo. Nastalo je silno pomanjkanje živil. V Kanalu se ne dobi drugega kakor krompir (po 24 v. kg) in mleko, ki se prodaja še po normalnih cenah. Donašanje živil iz Gorice preko Grgarja—Bat—Vrha je silno težavno in vrhu tega silno nevarno, ker je cela ta cesta ogrožena pred šrapneli in granatami, posebno mesto Gorica, katero se že več dni bombardira; katero je tudi silno poškodovano. Dne 21. t.m. ob 4. uri popoldne sta g. Jožef Baudaž, sedanjí predstojnik občine in Anton Bajt, občinski tajnik, odšla v Gorico, da preskrbita toliko potrebno koruzo. Med silnim grmenjem topov sta prišla (celo pot peš) ob 10 1/2 uri zvečer v Gorico.

Med potjo ni bilo mogoče nikjer dobiti kakega okrepčila. Ko sta prišla na »Prevali« pod sv. Goro, sta opazila neprestano bliskanje topov na črti gora sv. Valentina—Podgora—Doberdob. V Solkanu sta našla vse gostilne že zaprte. Lačna, žejna in trudna sta korakala v družbi bojov in koncertu topov dalje proti Gorici s trdnim upanjem, da potolažita želodec in ugasita žejo v Gorici. Ko sta tja prispela, sta tudi tam našla vse zaprto. S posredovanjem policijskega nadzornika, g. Karola Juga, se jima je posrečilo priti v zaprti hotel pri »Jelenu«, kjer sta prenočila brez, da bi zamogla dobiti večerjo ali vsaj kaj pijače. Radi neprestanega šviganja granat, dasi trudna, nisva dobro spala, ker se nisva čutila varna radi neugodne lege hotela.

Grmenje topov in priletanje granat v Gorici je trajalo celo noč in cel naslednji dan. Drugi dan sva šla v urad c.kr. okrajnega glavarstva, kjer se je nama reklo, da koruze ni še na razpolago, pač pa da se isto pričakuje, ako bodo razmere dopuščale, ter da je iste naročeno 20 vagonov na kolodvor v Ajdovščino. Obljubilo se nama je, da kakor hitro koruza pride, se nas obvesti. Radi silnega bombardiranja mesta Gorice je bilo ljudstvo tako preplašeno in razburjeno, da bi se tudi v slučaju, ko bi se koruza dobila, ne bilo mogoče do-

biti voznika za prevoz iste tudi, ko bi se bilo obljubilo za prevoz 10 kvintalov iste do Vrha 200 Kr. Ko sva v hotelu pri Jelenu pokosila, sva odločila iti v Trst z upanjem, da se nama posreči tamkaj dobiti koruzo. Vlak je vozil le od st. Petra dalje. Ko sva se približala postaji st. Peter, nama je nasproti prišel nek izvošček ter trdil, da je vlak že odšel. Sedeva v kočijo istega ter se peljeva v Gorico nazaj. Pol ure kasneje je prišel za nama g. nadučitelj Verč, kateri nama je pojasnil, da nas je izvošček nabilisal, to je, da je vlak kasneje odšel. Kasneje sva zvedela še neugodnejšo novico, namreč da drugi vlak odide šele naslednjega dne ob 3. uri zjutraj in ne več iz st. Petra, ampak iz Volčje drage naprej, ter da je pot tja le preko Vrtojbe—Bilje prosta, to je 3 ure hoda. Sklenila sva zvečer oditi peš tja. Med potjo se nama je pridružil nek Janez, vinski bratev v rožicah, ter se nama je ponudil za kažipota po stranski krajši stezi, kateri je svojo obljubo tudi izpolnil.

Ko sva dospela na postajo v Volčjo drago, kamor je prihajalo vse polno preplašenih izseljencev iz Gorice in vse polno voznikov, ki so vozili prtljago istih, katero so trije postrežniki in trije uslužbenci nepretrgoma vagali in nakladali od 9. ure zvečer do 3. ure zjutraj, ni bilo mogoče najti prostora za sestí. Pogled na izseljence, posebno na otroke in bolehné, je človeku nudil pretresljiv vtis, posebno pa še pogled na ranjene junake. Rada bi se bila kam vlegla, pa nisva imela kam in zraven sva se bala še v drugo zamuditi vlak. Čakala sva na vlak celo noč.

Točno ob 3 urah se je začel vlak pomikati počasi proti Trstu, kamor smo dospeli ob 9. uri predpoldne, kjer sva potolažila želodec z okusnim golažem in mrzlim pivom, po katerem sva hrepenela celo pot. Tu se nama je zdelo kakor prerajeno, ker sva se čula varna pred sovražnimi granatami, ki so nama brenčale celo pot ob Soški fronti. Popoldne sva šla v kopalnišče katero nama je jako ugajalo. Drugi dan ob 9. uri predpoldne smo odpotovali iz Trsta, kjer se nama je pridružil g. Štefan Segalla, kateri se je kot podžupan vračal na svoje službeno mesto v Kanal. V Volčjo drago smo prispeli ob 3. uri popoldne. Tu zopet vidimo vse polno izseljencev iz Gorice in njih prtljago, ki nestrpnó pričakujejo odhod vlaka na varno, kakor tudi od prevelikega dela nervozne železniške uslužbenice. Blago, ki smo ga kot Mittgepäck seboj pripeljali, nismo zamogli ven dobiti radi navala ljudi in pomanjkanja postrežnikov. Po dolgotrajni vožnji in vročini smo dospeli silno žejni v Gorico misleč, da dobimo zaželjeno pivo. Šli smo najprej v Hotel Post, nato v Hotel Leon, a nikjer niso imeli nič za jesti in nič za piti. Zatim se nam je posrečilo v Hotelu ...⁴⁷ dobiti okusno jančkovo pečenko, solato in vino, ki nam je jako dobro došlo. Zatim smo 2 uri zaman iskali po Gorici voznika za prevoz nakupljenega blaga do Vrha, ali vsaj do Bat. Ob 6. uri zvečer odšli smo vsak s svojim nahrbtnikom iz Gorice preko Grgarja—Bat—Vrha in ob 4. uri zjutraj prispeli domov. Ko smo prispeli na Prevali, že so začeli neprenehoma

grmeti topovi različnih kalibrov. Grmenje je ob svitu lune trajalo celo noč in naslednji dan. Dasi je bila pot jako težavna, bilo je pa jako zanimivo, resno, zanimivo in ganljivo videti iz višin neprestano bliskanje topov na celi črti Plave—Gorica—Doberdob.

Dne 29. julija. Četrtek Posamezni puškini in topovski strelji trajajo dalje. Sovražnik strelja na vsakega, ki se mu prikaže. Pri Gorici strašno grmenje topov.

Dne 30. julija. Petek Kakor včeraj. Naši obstreljujejo skladišče železnice v Gorenji vasi. Govori se, da je bil pri tem ranjen Silvester Ipavec iz Gorenje vasi, št. 28. Druga govorica je, da je mrtev.

Dne 31. julija. Sobota Redki puškini strelji kakor tudi topovski.

Dne 1. avgusta. Nedelja Gostejše streljanje s puškami in topovi traja dalje. Silni boji v Plaveh od 9.—10. ure zvečer.

Dne 2. avgusta. Ponedeljek Ob 11 1/4 uri sovrážnik bombardiral Kanal. Zadete so bile sledeče hiše: Miha Stanič, št. 6, v streho, Antona Ivančič, št. 11, (sodnijsko poslopje) v steno facade in druga v zahodni del strehe. Eden drobec granate je padel skozi vse stropove s tako silo, da je v pritličju zaril v tlak. Hiša Antona Križnič, št. 9, zadeta v vzhodni del strehe. Dve sta padli v vrt g. Hrasta. Ob 2. uri popolnoči je puškina krogla zadela v nogo, v koleno Petra Podkrasnik in sicer v postelji, ki je ležal v hiši št. 98. Rana je ozdravljiva. Isti dan zvečer so istega odnesli vojaki preko Vrha v bolnišnico v Ljubljano.

Dne 3. avgusta. Torek Naši streljali s šrapneli v Čolnico in na greben Marijaceljskega hriba. Posamezni puškini strelji.

Dne 4. avgusta. Sreda Streljanje s puškami in topovi se nadaljuje. Puškina krogla je pretrgala klobuk na glavi Andreja Stanič (hlapec g. Zega), ki je v polju Malnica na Fabriki kopal krompir za g. Debenjaka, oziroma Baudaža. Zvečer silni artilerijski in puškini boji v Plaveh.

Dne 5. avgusta 1915. Četrtek Posamezni artilerijski in puškini strelji se nadaljujejo. Ponoči silni artilerijski in puškini boji v Plaveh.

Dne 6. avgusta. Petek Posamezni artilerijski in infanterijski strelji. Predpoldne silno streljanje sovrážne artilerije v smeri Sv. Ivan—Plave.

Dne 7. avgusta. Sobota Posamezni artilerijski in infanterijski strelji se nadaljujejo.

OPOMBE

1. Kronist je novice začel beležiti z rdečilom. — 2. Enota je bila nameščena v Kanalu od 28. aprila 1905. leta dalje. — 3. Kronist ni zabeležil imena. To je bil profesor Ivan Košnik. — 4. Najbrž napaka kronista. Prvi mobilizacijski dan v Kanalu je bil 28. julija 1914. — 5. Ni zabeležen datum. — 6. Gre za 1. avstro-ogrsko armado pod poveljstvom generala Viktorja Dankla, nameščeno zahodno od reke San in južno od Visle; ter 4. avstro-ogrsko armado pod poveljstvom ge-

nerala Auffemberga (kronist napačno zabeležil priimek), nameščeno severno od trdnjave in mesta Przemysl. Med Lvovom in reko Bug je bila nameščena 3. avstro-ogrsko armada pod poveljstvom generala Brudermanna. Bila je poražena in je prepustila Rusom Lvov. — 7. To je katastrska občina Idrija od reki Idriji (Judrio), meja med AO in Italijo, danes deloma med Italijo in Jugoslavijo. — 8. Na Gradu (Kanal) je bila graščina spremenjena v vojašnico. — 9. Dopisano v marcu 1915. — 10. Dopisano v juniju 1915. — 11. Dopisano konec leta 1914. — 12. Kronist opisuje dogodke po avstro-ogrskem porazu na planini Suvobor, 3. decembra 1914. — 13. Ker je avstrijska stran pričakovala, po neuspešnih pogajanjih z Italijo, da bi le-ta ostala nevtralna, je nadaljevala z izgradnjo obrambnih objektov. — 14. Po današnji terminologiji je to Kanalski vrh, kronist je zabeležil ljudsko rabo: Vrh. — 15. Loga je zaselek na levem bregu Soče, ob cesti Kanal—Avče. — 16. Oddelek gorskega topništva. — 17. Dolenje se danes nahaja v Italiji, na levem bregu reke Idrije, v Goriških Brdih. Italijansko ime Dolegna del Collio. — 18. Kronist ni zabeležil imena in priimka vojaškega poveljnika v Kanalu. — 19. Train, nemški izraz za vojaški pratež, kolono vojaških voz. — 20. Most pri Majdi je bil železniški most čez Sočo in teren, katerega ledinsko ime je Majda. Je tudi v bližini potoka Majda nasproti Bodreža. 21. V tej kroniki je zabeležena otvoritvena svečanost, kakor tudi vsi važnejši sestanki v zvezi z izgradnjo železnice Gorica—Jesenice, ki se nanašajo na občino Kanal (ozemlje občine, kjer poteka železnica). — 22. Stara Gora ali Castelmonte je v Beneški Sloveniji, višinska točka 618. Na njej so Italijani imeli v začetku topniške položaje. — 23. Kršanj je bila prva hiša v Morskem, na levem bregu Soče, tudi na vzpetini. (Po ustni izjavi Kristjana Bavdaža). — 24. Samec je bil jez na levem bregu Soče, ob cesti med Kanalom in Avčami. (Po ustni izjavi Kristjana Bavdaža). — 25. Pečno je ledinsko ime za travnik, vojaško vežbališče, nad ovinkom ceste Kanal—Bodrež. Ime Pečno, ki se pojavlja na današnjih zemljevidih, leži na desnem bregu Soče in je ime zaselka, oziroma kapelice — tedaj imenovane Pečnik, ki leži ob cesti, ki pelje iz Gorenje vasi proti zaselku Potok. — 26. Kronist ni zapisal imen padlih. — 27. To sta cerkvi na hribčkah: Sv. Peter (kota 260) in Sv. Pavel (kota 403) na desnem bregu Soče. — 28. Predmost je del Kanala, vendar leži, oziroma je ležal, na desnem bregu Soče, tik pred mostom, če gledamo po cesti iz smeri Ajbe. — 29. Kronist ni zabeležil imena in priimka padlega vojaka. — 30. Kronist ni zabeležil imena padlega Levpuščka. Žablje se danes imenujejo Žable in so zaselek v KS Kal nad Kanalom. — 31. Cerovo je zaselek na cesti, ki pelje iz zaselka Potok v Dolnje Nekovo in leži na desnem bregu Soče. — 32. Sv. Vid je razvalina cerkve na koti 453, na desnem bregu Soče. — 33. Na Poklonu — ledinsko ime, leži pa ob cesti med Kanalom in Bodrežom, še severneje kot leži danes osnovna šola, zgrajena na Brajdi. — 34. Runk je bilo naselje, danes del Kanala, ki je ležalo severneje od Gradu v smeri Bodreža. Bilo je tudi višje nameščeno kot Grad. — 35. Kronist je naknadno vpisal podatke za 6. junija 1915. — 36. Kronist ni zabeležil imena padlega, oziroma umrlega Dalmatinca. — 37. »Katanja« je vrsta vina ali trte samorodnice in je slabše kvalitete. — 38. Zagabracca leži na desnem bregu Soče blizu Ajbe, od železniškega predora dalje. — 39. Pečnik je bilo obcestno znamenje (kapelica) in leži ob cesti, ki pelje iz Gorenje vasi proti zaselku Potok, sedaj zaselek Pečno, na desnem bregu Soče. — 40. Škalabon je bila znana gostilna ob cesti Kanal—Ročinj, t.j. na desnem bregu Soče. — 41. Hrib »Urling« — kronist uporablja ime, ki ga danes ni več možno lokalizirati, zlasti še,

ker ga enkrat locira nad vas Plave, drugič pa nad zaselek Paljevo. Možno je, da leži med koto 383 in koto 350 (Klin). — 42. Ime vasi je kronist napačno zapisal. To je zaselek Jesenje blizu Krestenic na desnem bregu Soče, južneje od Kanala. Kronist uporablja tudi ime Jesen. — 43. Tinčna brajda je del ledinskega imena Na Brajdi ob cesti iz Kanala v Bodrež. — 44. Polje pri Fabriki je ležalo severneje ob cesti iz Kanala v Bodrež, oziroma je nadaljevanje ledinskega ime-

na Na Brajdi. Nekoč je tod bila tkalnica. Delavci so prišli iz Karnije. Od tod priimki Segalla, Garlatti, Karnel. Tkalnica je ležala v bližini sedanje Osnovne šole. — 45. Garlattijeva smodnišnica je bila hišica nad cesto, ki pelje iz Kanala proti Gorici, blizu pokopališča in cerkvice Sv. Ane. V njej je lastnik — Garlatti hranil smodnik. — 46. Avški železni most je povezoval levi in desni breg Soče in bil namenjen peščem. — 47. Kronist ni zabeležil imena hotela.

O ŠOLSTVU V GORJAH IN BOHINJSKI BELI DO 1945

ANDREJ VOVKO

Iz prispevka o šolstvu v Bohinju do 1945, ki sem ga pripravil za posvetovanje o Bohinju decembra 1986 in je nato v razširjeni obliki izšel v Bohinjskem zborniku, je bil iz uredniških razlogov izpuščen tisti del, ki govori o razvoju osnovnega šolstva v Gorjah in Bohinjski Bistrici do leta 1945. Mnenja sem, da je tudi ta del potrebno objaviti in bo tako dopolnjen v omenjenem prispevku objavljeni razvoj osnovnih šol v Bohinjski Bistrici, Srednji vasi in Koprivniku.¹

GORJE

Podobno kot v Bohinjski Bistrici, Srednji vasi in Koprivniku se je tudi v Gorjah osnovnošolski pouk začel z zasilno šolo. Okoli leta 1835 je začela šola te vrste delovati v prvem nadstropju tamkajšnje mežnarije. Prvi znani učitelj je bil neki Dragotin. V mežnariji je bil pouk do leta 1865, v šolskem letu 1865/66 pa je bila šola v zimskih mesecih v zasebni hiši pri Kozlu v Gorjah št. 23, v ostalih pa kar na župnijskem skednju.

Leta 1866 so sezidali novo šolsko poslopje, v katerem je poučeval organist in cerkovnik Matija Rant. V obdobju 1878—1880 so morali šolo razširiti v dvorazrednico, vendar pa je primanjkovalo prostora in šolsko stavbo so leta 1880 nadzidali ter v nadstropju uredili novo učilnico in učiteljevo stanovanje. Istega leta je krajevni šolski svet kupil ob šoli zemljišče za šolski vrt, ki ga je na lastne stroške uredil šolski upravitelj Janko Žirovnik iz Kranja; ta je istega leta nastopil službo v Gorjah. V tem kraju je služboval deset let in v najboljši tradiciji vsestransko delavnih učiteljev še vneto pospeševal sadjarstvo in petje. Na mestu šolskega upravitelja ga je nasledil brat Jožef Žirovnik.

Po ukazu deželnega šolskega sveta so leta 1893 odprli v Spodnji Radovni na Fužini v hiši št. 6 ekskurendno šolo (podružnično šolo) za otroke iz Pernikov, Radovne in Pokljuke. Pouk je bil od maja do avgusta in to dvakrat tedensko, učitelj pa je dobil za

poučevanje 25 goldinarjev na mesec. V tem času so bile za primerjavo učiteljske plače na Kranjskem od 450 do 700 goldinarjev, šolski upravitelji oziroma nadučitelji pa so imeli še pravico do prostega stanovanja ali nadomestila stanarine do višine 80 goldinarjev. Učilnico je omenjeni šoli v Radovni brezplačno prepustila »Obrtna družba« s Save. Pouk na tej šoli je bil do leta 1906, ko so jo zaradi premajhnega števila učencev opustili.

Ko so leta 1903 šolo v Gorjah razširili v trirazrednico, so morali v Gorjanskem domu (kasnejši občinski stavbi) najeti sobo za učilnico za letno najemnino 100 goldinarjev. Leta 1914 so v šolo napeljali elektriko. Med prvo svetovno vojno so zaradi pomanjkanja delavcev pouk v višjih razredih končali že v začetku aprila, tako da so ti šolarji lažje pomagali pri raznih, predvsem kmečkih delih. V učilnici 3. razreda je bilo leta 1917 najprej vojaško skladišče, nato pa v šolskem letu 1917/18 zasilna bolnišnica za nemške vojake. (Spomnimo se, da je bil to čas po preboju pri Kobariду.)

Vsaj od leta 1887 zasledimo na šoli v Gorjah poleg nadučitelja še učiteljico Terezo Strle (tudi Sterle) iz Kamnika, ki je ostala na šoli tudi po bratovski izmenjavi upraviteljev Žirovnikov leta 1890. Na ekskurendni šoli v Radovni je poučeval Josip Žirovnik. V šolskem letu 1904/05 se je Žirovniku in Strletovi pridružila Zofija Kalan, rojena v Velikih Laščah, naslednje šolsko leto pa jo je zamenjala Friderika Kamulus iz Ljubljane, to pa naslednje leto Ana Zevnik. V šolskem letu 1912/13 na šoli ni več Strletove, vendar pa jo je Pavla Dežman nadomestila šele v naslednjem šolskem letu.

V Gorjah so leta 1898 ustanovili podružnico šolske narodnoobrambne organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda, za katero je bilo med drugim značilno, da so bili med njenimi najbolj delavnimi člani prav učitelji. Tako je bilo tudi pri podružnici v Gorjah, ki pa se ni izkazala s kako posebno delavnostjo, oziroma z dolгим delovanjem. Imela je največje 38 članov, v času